

Isabela MIRON

REGELE RHESOS ÎNTRE LEGENDĂ ȘI REALITATE

King Rhesos between Legend and Reality

Abstract: Although, in time, he was the focus of numerous studies written by experts in the field, the Thracian king Rhesos is still a controversial figure and there are countless unanswered questions about his participation in the Trojan War, about the territory he ruled over and even his existence as a real character. These questions were raised due to the different ways in which the Thracian ruler was illustrated in the existent documents. Since the main objective of this article is not establishing the authenticity of the sources about king Rhesos, we rested upon establishing how the story of king Rhesos, as it is revealed by more or less disputed texts, relates to the Thracian kingship, in particular, and to the Thracians, in general. Consequently, we can conclude that, in the Thracian world, the king identifies himself with the God and the High Priest and more often than not, the king embodies all these three qualities. On the other hand, the texts also trace features of the Thracian civilisation such as the tribal organisation, the military hierarchy, the social stratification or the ethnic differentiation.

Keywords: Rhesos, Thrace, king, priest, god.

*

Primele mențiuni despre regii thracilor apar în poemele homerice, una dintre cele mai interesante figuri descrise de Homer fiind cea a regelui thrac Rhesos.

Deși a fost, de-a lungul timpului, subiectul a numeroase studii realizate de specialiștii în domeniu¹, personalitatea lui Rhesos este în continuare controversată și există numeroase semne de întrebare referitoare la: participarea sa la războiul troian,

¹ Printre studiile referitoare la Rhesos menționăm: Diana Donceva, *Rhesos, One of the Legendary Kings*, în *Proceeding of the 8th International Congress of Thracology „Thrace and the Aegean”*, 2, 2000, pp. 607-613; W. Leaf, *Rhesos of Thrace*, în „The Journal of Hellenic Studies”, XXXV, 1915, pp. 1-11; L. Battezzato, *The Thracian Camp and the Fourth Actor at Rhesos*, în „The Cassical Quarterly”, L, nr. 2, 2000, pp. 367-373; H. Parry, *The Approach of Down in the Rhesus*, în „Phoenix”, XVIII, nr. 5, 1964, pp. 283-293; J. Rolfe, *The Tragedy Rhesus*, în „Harvard Studies in Classical Philology”, IV, 1993, pp. 61-97; A. C. Pearson, *The Rhesus*, în „The Classical Reviews”, XXXV, nr. 3-4, 1921, pp. 52-61; Grace H. Macurdy, *The Down Songs in Rhesus (527-556) and in the Parodos of Phaethon*, în „The American Journal of Philology”, LXIV, nr. 4, 1943, pp. 408-416; A. D. Noch, *The Rhesus*, în „The Classical Review”, XLIV, nr. 5, 1930, pp. 173-174; R. S. Bond, *Homeric Echoes in Rhesus*, în „The American Journal of Philology”, CXVII, nr. 2, 1996, pp. 255-273.

teritoriul pe care l-a stăpânit și chiar la existența sa. Aceste semne de întrebare au apărut datorită modului diferit în care este prezentat Rhesos în sursele existente.

Conform prezentării făcute de Homer, bogățiile lui Rhesos sunt fabuloase și niciunul dintre regii prezenți pe câmpul de bătălie din Troia nu este descris cu atâta strălucire. Rhesos este un rege puternic, deținător al însemnelor regale: car de luptă și cai albi, armură de aur, bogății pe care numai zeii le aveau în stăpânire².

După Homer, Rhesos este fiul lui Eioneus³, deși alte texte îl consideră fiul lui Strymon⁴. Unele surse susțin că Eioneus ar fi numele vechi sau poetic al lui Strymon⁵, considerat de Hesiod⁶ o zeitate a râului, fiul lui Okeanos și al zeiței Thetys. Și cu privire la mama lui Rhesos sunt diferite legende, aceasta fiind identificată cu muzele Clio⁷ sau Euterpe⁸.

Regele thrac a venit în ajutorul regelui Priam în cel de-al zecelea an al războiului troian, instalându-și tabăra în fața zidurilor Troiei și devenind vestit pentru carul său de luptă bogat ornamentat și pentru cei mai frumoși cai pe care îi văzuseră vreodată aheii. Conform unui oracol, atâta timp cât acești cai ar fi păscut pe câmpiile Ilionului și s-ar fi adăpat din apele râului Xanthus, Troia nu ar fi putut fi cucerită. De aceea, Rhesos și o parte din oastea sa au fost măcelăriți în somn, chiar a doua zi după sosirea lor, de către Odiseu și Diomedea. Cu puțin timp înainte de a fi ucis, Atena i-a dezvăluit regelui într-un coșmar felul în care va muri.

Nu numai caii, ci și armele acestuia, de dimensiuni uriașe, ferecate în aur și argint, i-au făcut pe ahei să creadă că au avut de-a face cu un zeu. Faptul că oracolul a prevestit că, atâta vreme cât caii săi vor paște pe pajiștile Troiei, cetatea nu va putea fi cucerită, îi conferă lui Rhesos puteri supranaturale. El este cel în care își pun speranțele troienii aflați în al zecelea an de război, tabăra sa este așezată separat de cea troiană, iar apariția sa divină prevestește parcă sfârșitul tragic ce i se pregătea.

Tot ca un zeu este descris Rhesos și în tragedia *Rhesus* atribuită lui Euripides. Tatăl regelui este chiar zeul râului Strymon, iar mamă îi este una dintre muze. Copilul născut din unirea acestei muze cu apele râului este predestinat prin educația oferită de muze să devină un rege și războinic invincibil. Deși mama lui va încerca din răsuputeri să-i împiedice participarea la războiul troian, Rhesos este convins de Hector să se alăture troienilor. Întârzierea lui pe câmpul de luptă este justificată în piesă cu un război pe care a trebuit să-l ducă împotriva sciților⁹. Forțele

² Homer, *Iliada*, 10.420-427 „Thracii, veniți de curând, se află la marginea oastei / Rhesos li-i Domn, odrasla lui Eiomen, și-i acolo / Caii văzutu-i-am eu, n-au seamăn de mari și de mândri / Albi ca zăpada sunt ei și la fugă repezi ca vântul / Și ferecat îi e carul cu aur și-argint, și mai are / Arme grozave de aur ce par la vedere-o minune / dânsul cu ele-a venit. Parcă nici nu se cade pe lume / Oameni arme de aceste să poarte, ci numai zeii”.

³ *Ibidem*, 10.435.

⁴ Euripides, *Rhesus*, 350.

⁵ Canon, *Narr.*, 2, apud Diana Donceva, *op. cit.*, p. 609.

⁶ Hesiod, *Theogonia*, 339.

⁷ Cf. Zofia Archibald, *The Odrysian Kingdom of Thrace*, Oxford, 1998, p. 101; o inscripție din secolul IV a.Chr. o menționează pe muza Clio ca mamă a lui Rhesos.

⁸ Euripides, *Rhesus*, 350-387; Hesiod, *Theogonia*, 1.

⁹ *Ibidem*, 388-526.

regelui nu sunt de neglijat, în condițiile în care el nu amenință doar să distrugă armata grecilor prezenți în Troia, ci susține că va invada chiar și Grecia¹⁰.

În opera lui Euripides, conducătorul carului de luptă al lui Rhesos și nu regele însuși are un vis premonitoriu cu privire la măcelul comis de Odiseu și Diomedea¹¹. În finalul tragediei, zeița Atena se lasă înduplecată de rugămintele mamei, în care este invocat chiar și Orfeu drept văr al lui Rhesos, și îi permite acesteia să-l ducă pe regele thrac într-o peșteră din munții Pangaion, unde acesta își continuă existența, devenind mare preot orfic și oracol al lui Dionysos.

Euripides subliniază natura divină a regelui, numindu-l *théos* și comparându-l cu Ares. Nemurirea îi este însă conferită prin așa-zisul statut de *anthropodaimon*, care implică o latură umană a celui venerat și în același timp despărțirea definitivă de lumea celor muritori¹².

Mitologia a stabilit o legătură între Rhesos și Dionysos, în măsura în care regele, heroizat după moartea sa în războiul troian, ar fi continuat să trăiască în peșterile muntelui Pangaion, bogat în argint, în chip de profet al lui Dionysos, zeul care stăpânea în acele ținuturi. De altfel, el a fost comparat cu un zeu al edonilor, asemănător lui Zalmoxis al geților. Trebuie menționat faptul că, dacă Homer nu acordă o importanță deosebită eroului atunci când descrie asasinarea acestuia și a armatei sale, în piesa lui Euripides explicațiile referitoare la Rhesos sunt mult mai numeroase, ceea ce întărește ideea că ultima scenă a piesei și detaliile sale provin dintr-o altă sursă, fiind „the product of local tradition or free invention, or a combination of the two”¹³. În plus, în uciderea lui Rhesos descrisă de Euripides este implicată direct zeița Atena și, astfel, crima nu mai este doar urmarea unei trădări umane ca la Homer, ci un rezultat al intervenției divine, care conferă piesei „a touch of tragic solemnity lacking in the Homeric story”¹⁴.

Un alt text menționează o soție a lui Rhesos¹⁵. În drum spre Troia, Rhesos se căsătorește cu Argantona din Misia, care, avertizată de un oracol, încearcă să-l împiedice pe regele thrac să răspundă apelului lui Hector. Când află de uciderea soțului în fața zidurilor Troiei, Argantona se stinge din cauza suferinței. În ceea ce privește teritoriul stăpânit de Rhesos, informațiile nu sunt foarte clare, însă tradiția îl leagă de tribul edonilor, al căror teritoriu se afla nu departe de gura Strymonului.

Un altfel de Rhesos ne este prezentat de Philostratus¹⁶, care povestește că regele thrac creștea ca minunați în Munții Rodopi. La altarul său veneau animalele de bunăvoie pentru a se supune sacrificiului. În felul acesta, molimele erau ținute departe de satele numeroase din zona Munților Rodopi. Autorul nu-i menționează părinții divini ai lui Rhesos, cum fac celelalte surse.

Memoria lui Rhesos a rămas extrem de vie în condițiile în care numele său reapare în legătură cu fondarea Amphipolisului. Când generalul atenian Hagnon,

¹⁰ *Ibidem*, 447-453.

¹¹ *Ibidem*, 728-807.

¹² *Ibidem*, 808-896.

¹³ W. H. Porter, *The Rhesus of Euripides*, Londra, 1929, p. 13.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Parthenios, *Erotica Pathemata*, 36.

¹⁶ Philostratus, *Heroikos*, 3. 16-17.

care conducea expediția împotriva edonilor în 437/436 a.Chr., plănuia bătălia, oracolul din Delphi i-a ordonat să aducă corpul lui Rhesos din Troia și să-l îngroape lângă râul Strymon¹⁷. Hagnon intenționa să instaleze coloniști atenieni lângă gura Strymonului. Această regiune a fost numită *Enea hodoi* sau „Nouă căi”¹⁸. Conform profeției, această dorință a grecilor de a se așeza aici nu era pe placul zeilor și doar după ce rămășițele regelui Rhesos ar fi fost aduse din Troia și îngropate cu pompa regală în pământul natal grecii ar fi putut trăi în pace cu thracii.

Ca și asasinatul, înmormântarea are loc noaptea, aceasta reprezentând o insignă a regalității. Ritualul înmormântării se făcea noaptea, pentru că oasele regelui trebuiau ferite de soare¹⁹. Se credea că dacă dinastul zeificat ar fi fost expus razelor soarelui, echilibrul naturii ar fi fost dereglat și ar fi atras adevărate dezastre asupra locuitorilor²⁰. În plus, un *anthropodaimon* care cunoaște viitorul nu are nevoie de lumina zilei. Deci, Hagnon îngroapă oasele lui Rhesos pe pământul natal și ridică bastioanele Amphipolisului.

O problemă importantă rămâne aceea a localizării regelui Rhesos. Teritoriul din care vine acesta este numit vag Thracia de către Homer, după Parthenios regele vine din Bithynia, în timp ce Philostratus îl localizează în Munții Rodopi. Mai târziu, trupul lui Rhesos este adus și înmormântat lângă gura Strymonului, fapt ce întărește opinia conform căreia acesta este teritoriul natal din care Rhesos pleacă la războiul troian.

Deși putem spune că Homer și Euripides reprezintă principalele surse referitoare la regele Rhesos, ambele texte au fost contestate de specialiști.

Rhesos este prezentat de Homer în cântul X al *Iliadei*. Textul este însă suspectat de a fi fost compus mai târziu și adăugat apoi structurii originare a *Iliadei*. Multe dintre cercetările efectuate asupra operei lui Homer susțin ideea că tracii homerici aparțin epocii bronzului, teorie sprijinită pe opinia că epopeile homerice au ca punct de plecare poezia epică myceniană care avea ca subiect central războiul aheilor împotriva Troiei, eveniment petrecut, conform sistematizării cronografilor antici, în cea de-a doua jumătate a mileniului al II-lea a.Chr. și confirmată de descoperirile arheologice corespunzătoare epocii bronzului de pe teritoriul locuit de thraci²¹. Astfel, imaginea fastuoasă a principilor thraci a dus la ideea că civilizația tracilor homerici își găsește cele mai multe apropieri în epoca bronzului thracic, unde aspectul general al culturii materiale sugerează o lume mai prosperă, teorie susținută și de G. I. Kazarov, care afirmă: „it is already clear that by the middle of the second millennium B.C., the tribes there had developed a flourishing Bronze Age civilization. The political and social life of the people at this period must have correspondent to that of the Achaeans as represented in the *Iliad*”²².

Analize de mare finețe au stabilit deosebiriile dintre cântul X și restul *Iliadei*, deși la o primă vedere nu par a fi deosebiri. În urma acestor analize, majoritatea

¹⁷ Polyaeus, 6. 53; Strabon, 7. 36.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Cf. N. Theodossiev, *The Sacred Mountain of the Ancient Thracians*, în „Thracia”, XI, 1995, p. 378.

²¹ M. Vasilescu, *Thracii în poemele homerice*, în „Cercetări istorice”, VIII, 1977, p. 236.

²² G. I. Kazarov, *Thrace*, în *Cambridge Ancient History*, VIII, Londra, 1930, p. 535.

specialiștilor au acceptat ideea că al X-lea cânt al Iliadei a fost compus într-o perioadă posterioară redactării finale a operei și grefat pe varianta actuală a acesteia. Aici stă, după alte opinii²³, slăbiciunea principală a teoriei apartenenței tracilor homerici la epoca bronzului. Astfel, se consideră că armele și carele de luptă ale regelui thrac aparțin unei perioade mai târzii decât celei descrise în *Iliada* și că întreg episodul referitor la capturarea cailor regelui thrac pare o succesiune de fapte neverosimile.

În aceste condiții, Rhesos, care nu mai apare menționat în nici un alt cânt al poemului, pare, mai degrabă, o figură de basm decât un erou homeric²⁴. De aici și ideea că mitul lui Rhesos a fost adaptat materialului și situației din *Iliada*²⁵. Se presupune chiar că această adăugire s-a făcut în textul original al *Iliadei* în timpul transcrierii acesteia în palatul lui Peisistratus din Atena, fiind dictată de nevoia ideologică de a-l glorifica pe Peisistratus, care stabilise relații comerciale cu dinastia din regiunea Pangaionului²⁶. Cum civilizația tracilor prezentată în *Iliada* nu este cu nimic inferioară celei grecești și cum este greu de crezut că thracii puteau avea un nivel de civilizație comparabil cu al grecilor, putem considera descrierea pozitivă făcută de Homer spațiului thracic drept o invitație la colonizare adresată grecilor, mai ales în condițiile în care se știe că alte surse mai târzii nu prezintă o imagine pozitivă asupra teritoriului thracilor și în special asupra locuitorilor acestui spațiu.

În ceea ce privește piesa lui Euripides, atât autorul cât și perioada în care a fost scrisă sunt incerte și părerile sunt împărțite. Mulți specialiști resping teoria atribuirii piesei lui Euripides și susțin că piesa a fost scrisă mai târziu sub influența operei lui Euripides și propun ca datare sec. V-IV a Chr.²⁷. Și în cazul tragediei lui Rhesos există suspiciunea că unele părți ale piesei nu au aparținut variantei originale. De exemplu, scena în care mama îl plânge pe regele omorât de greci este considerată de critici ca fiind adăugată operei mai târziu²⁸.

În general, se acceptă ideea că Euripides a scris o piesă numită *Rhesus*, și că, deși e puțin probabil ca opera care a ajuns până la noi să-i aparțină acestuia, nu există suficiente argumente pentru a înlătura în totalitate această teorie²⁹. W. Ritchie consideră că sunt mai multe argumente în favoarea atribuirii piesei lui Euripides decât în defavoarea ei, concluzia lui principală, în urma studiului dedicat tragediei *Rhesus*, fiind: „Not only has it appeared that *Rhesus* is stylistically like the works of Euripides, but is consistently associated with its early plays in all aspects of compositions in which a development of Euripides' style is to be discerned”³⁰.

²³ M. Vasilescu, *op. cit.*, p. 240.

²⁴ *Ibidem*, p. 243.

²⁵ B. Fenik, *Iliad and Rhesus. The Myth*, 1964, apud, M. Vasilescu, *op. cit.*, p. 243.

²⁶ Al. Fol, K. Jordanov, K. Porozhanov, V. Fol, *Ancient Thrace*, Sofia, 2000, p. 107.

²⁷ L. Battezzato, *op. cit.*, p. 367; A. C. Pearson, *op. cit.*, p. 52.

²⁸ J. C. Rolfe, *op. cit.*, p. 68.

²⁹ W. Ritchie, *The Authenticity of the Rhesus of Euripides*, Londra, 1964, p. 346: „External sources yield no evidence against the authenticity of *Rhesus*. Indeed, we possess more positive testimony in support of its genuineness than we do for some other works of Euripides”.

³⁰ *Ibidem*, p. 348.

Pe de altă parte, ne putem întreba cum de a devenit thracul Rhesos subiectul unei tragedii. W. Leaf leagă piesa de fondarea Amphipolisului și o numește „pièces d'occasion”, ocazia fiind fondarea noului oraș³¹. În felul acesta, *Rhesus* este, în opinia sa, doar o piesă politică scrisă în jurul anului 437 a.Chr., menită să încurajeze expediția grecilor și având drept surse de inspirație opera lui Homer și imaginația poetului³². De altfel, la Amphipolis este atestat cultul lui Rhesos³³.

Dacă ne gândim la faptul că în timpul războiului peloponesiac, atunci când atenienii doreau atragerea thracilor conduși de regele Sitalkes de partea lor în război, este introdus la Atena cultul zeiței Bendis, că acest cult este abandonat pentru a fi apoi reintrodus pe fondul creșterii puterii macedonene, când atenienii aveau din nou nevoie de sprijinul thracilor, se poate considera că opinia lui W. Leaf nu este una exagerată.

Trebuie să remarcăm, de asemenea, că cei care contestă autenticitatea piesei lui Euripides o consideră o operă mediocră, în timp ce susținătorii săi o consideră o piesă valoroasă.

Cum stabilirea autenticității piesei lui Euripides sau a cântului X al Iliadei nu constituie obiectivul principal al prezentei lucrări, ne limităm la a stabili informațiile pe care povestea lui Rhesos, așa cum reiese ea din sursele mai mult sau mai puțin contestate, le transmite cu privire la regalitatea thracă, în special, și la thraci, în general.

Se poate spune astfel că în lumea thracă exista o identificare între rege, zeu și mare preot, regele deținând de cele mai multe ori toate aceste trei calități.

Pe de altă parte, se observă anumite trăsături ale civilizației thracilor: organizarea tribală, ierarhia militară, stratificarea socială, diferențierea etnică, dar și informații privind anumite ocupații ale thracilor (agricultori, păstori, ostași), armele de atac și de apărare, tactica de luptă etc.

Galați

³¹ W. Leaf, *op. cit.*, p. 8.

³² *Ibidem.*

³³ Cf. Zofia Archibald, *op. cit.*, p. 101.